TILSHUNOSLIK FANINING JAMIYATDAGI O‘RNI VA TIL TARAQQIYOTIDAGI AHAMIYATI

Surxondaryo ilg’or
kasbiy mahorat texnikumi
ona tili va adabiyot
fani o’qituvchisi
Kirgizbayeva Sitora
Bahadirovna

Annotatsiya

Ushbu maqolada tilshunoslik fanining mazmun-mohiyati, uning asosiy yo‘nalishlari hamda jamiyat taraqqiyotidagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, tilning inson hayotidagi ahamiyati, til va tafakkur munosabati, zamonaviy tilshunoslikning rivojlanish bosqichlari haqida fikr yuritiladi. Tilshunoslikning amaliy va nazariy jihatlari misollar asosida tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: til, tilshunoslik, til madaniyati, fonetika, leksikologiya, grammatika, nutq, tafakkur, kommunikatsiya

Kirish

Til insoniyatning eng muhim aloqa vositasidir. Insonlar o‘z fikrini, his-tuyg‘ularini va maqsadlarini til orqali ifodalaydi. Til jamiyatning shakllanishi, rivojlanishi va taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi. Til bo‘lmasa, insoniyat o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlar ham shakllanmagan bo‘lar edi. Shu sababli tilni o‘rganuvchi fan — tilshunoslik fani alohida ahamiyat kasb etadi.

Tilshunoslik — tilning paydo bo‘lishi, rivojlanishi, tuzilishi va jamiyatdagi vazifasini o‘rganuvchi fan hisoblanadi. Ushbu fan tilning ichki qonuniyatlarini, uning grammatik qurilishini, lug‘at boyligini va talaffuz xususiyatlarini tadqiq qiladi

.

Tilshunoslik fanining mohiyati

Tilshunoslik qadimiy fanlardan biri bo‘lib, dastlab Sharq va G‘arb olimlari tomonidan rivojlantirilgan. Abu Nasr Forobiy, Mahmud Koshg‘ariy, Alisher Navoiy kabi buyuk allomalar til va nutq masalalariga katta e’tibor qaratganlar. Ayniqsa, Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘otit turk” asari turkiy tillarni o‘rganishda muhim manba hisoblanadi.

Tilshunoslik fani ikki asosiy yo‘nalishga bo‘linadi:

Umumiy tilshunoslik — barcha tillarga xos umumiy qonuniyatlarni o‘rganadi.

Xususiy tilshunoslik — ma’lum bir tilning o‘ziga xos xususiyatlarini tadqiq etadi.

Tilshunoslik tilning tovush tizimi, grammatik qurilishi va lug‘at boyligini chuqur o‘rganadi. Bu fan inson tafakkuri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, til orqali fikrlash jarayonlarini ham tahlil qiladi.

Tilshunoslikning asosiy bo‘limlari

Tilshunoslik bir necha bo‘limlardan iborat bo‘lib, har biri tilning ma’lum jihatini o‘rganadi.

1. Fonetika

Fonetika til tovushlarini o‘rganadi. Unda tovushlarning talaffuzi, hosil bo‘lishi va o‘zaro munosabatlari tadqiq qilinadi. Har bir tilning o‘ziga xos tovush tizimi mavjud bo‘ladi.

2. Leksikologiya

Leksikologiya tilning lug‘at boyligini o‘rganadi. So‘zlarning ma’nosi, kelib chiqishi va qo‘llanilish doirasi ushbu bo‘limning asosiy obyekti hisoblanadi.

3. Grammatika

Grammatika so‘zlarning tuzilishi va gapda bog‘lanish qonuniyatlarini o‘rganadi. U morfologiya va sintaksis bo‘limlariga ajraladi.

4. Stilistika

Stilistika nutq uslublarini o‘rganadi. Badiiy, ilmiy, rasmiy va publitsistik uslublarning o‘ziga xos jihatlari tahlil qilinadi.

5. Dialektologiya

Dialektologiya sheva va lahjalarni o‘rganadi. O‘zbek tilida ham turli hududiy shevalar mavjud bo‘lib, ular xalqning tarixiy taraqqiyoti bilan bog‘liq.

Til va tafakkur munosabati

Til va tafakkur bir-biri bilan chambarchas bog‘liq tushunchalardir. Inson fikrni til yordamida ifodalaydi. Tafakkur orqali hosil bo‘lgan g‘oyalar nutq vositasida boshqalarga yetkaziladi. Til insonning ma’naviy dunyosini aks ettiradi.

Olimlarning fikricha, til tafakkurning asosiy qurolidir. Inson til orqali bilim oladi, tajriba almashadi va jamiyatda o‘z o‘rnini topadi. Shu sababli tilning rivojlanishi jamiyat taraqqiyotiga ham ta’sir ko‘rsatadi.

Zamonaviy tilshunoslik va uning rivojlanishi

Bugungi kunda tilshunoslik fani zamonaviy texnologiyalar bilan chambarchas bog‘lanmoqda. Kompyuter lingvistikasi, sun’iy intellekt va avtomatik tarjima tizimlari tilshunoslikning yangi yo‘nalishlari sifatida rivojlanmoqda.

Internet va ommaviy axborot vositalari til rivojiga katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Yangi so‘zlar va atamalar paydo bo‘lib, til boyib bormoqda. Shu bilan birga, til madaniyatini saqlash ham dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Tilshunoslik bugungi kunda nafaqat filologiya, balki pedagogika, psixologiya, informatika kabi fanlar bilan ham integratsiyalashmoqda. Bu esa uning ilmiy ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Til madaniyati va nutq odobi

Til madaniyati insonning savodxonligi va ma’naviyati ko‘rsatkichidir. To‘g‘ri va ravon nutq jamiyatda insonning obro‘sini oshiradi. Nutq madaniyatiga amal qilish har bir inson uchun muhimdir.

Ayniqsa, yosh avlodni ona tiliga hurmat ruhida tarbiyalash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Ona tilini sevish va uni asrab-avaylash milliy qadriyatlarni saqlashga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tilshunoslik insoniyat uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lgan fanlardan biridir. Ushbu fan tilning tuzilishi, rivojlanishi va jamiyatdagi o‘rnini o‘rganadi. Til inson tafakkurining asosiy vositasi bo‘lib, jamiyat taraqqiyotining muhim omili hisoblanadi.

Bugungi globallashuv davrida tilshunoslik fanining ahamiyati yanada ortib bormoqda. Ona tilini asrash, uning boyligini rivojlantirish va yosh avlodga to‘g‘ri o‘rgatish har bir insonning muhim vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

Mahmud Koshg‘ariy — “Devonu lug‘otit turk”.

Alisher Navoiy — “Muhokamat ul-lug‘atayn”.

O‘zbek tili grammatikasi. Toshkent.

H. Ne’matov. “Tilshunoslik asoslari”.

Sh. Rahmatullayev. “Hozirgi o‘zbek adabiy tili”.

Zamonaviy tilshunoslikka oid ilmiy maqolalar va manbalar.